

НЕВІДОМИЙ ЛИСТ-АВТОГРАФ ЙОСАФАТА КУНЦЕВИЧА 8 ГРУДНЯ 1622 РОКУ В КОНТЕКСТІ АРХИЄРЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛОЦЬКОГО АРХИЄПИСКОПА

Сучасна кунцевичіана вирізняється глибиною аналітичного осмислення життя та діяльності мученика за віру, а також час від часу поповнюється новими джерельними знахідками¹. Проте, власне, першорядний джерельний матеріал з'являється не так часто². При цьому варто згадати оприлюднення дереворитного портрета Йосафата, опублікованого в казанні Лева Крєвзи 1625 р.³, реконструкцію епістолярію Йосафата М. Бавтовичем⁴, віднайдення актового матеріалу О. Верніковською щодо напруження релігійної ситуації на території Полоцького владцтва, що спричинило трагічну загибель архієпископа⁵, тощо.

Дослідники чимало уваги присвятили діяльності Йосафата як полоцького архієпископа. Щодо номінації, відомою є грамота Сигізмунда III 28. 01. 1617 р. на його призначення коад'ютором при архієпископу Гедеонові Брільницькому⁶. Через рік після смерті останнього Йосафат Кунцевич був номінований і на уряд Полоцької кафедри (грамота датована 31. 03. 1618 р.)⁷.

¹ Див. бібліографічний огляд кунцевичіани в нашій монографії про руську релігійну культуру Вільна: Тимошенко Л. Руська релігійна культура Вільна. Контекст доби. Осередки. Література та книжність.— Дрогобич, 2020.— С. 453—458.

² У згаданому дослідженні вперше в історіографії всебічно проаналізовано фунеральний панегірик Лева Крєвзи на похорон Йосафата Кунцевича 1625 р. (Там само.— С. 453—523). Пам'ятку автор готує до друку в окремому виданні.

³ Див., наприклад: Gil A. Czy istniał portret arcybiskupa połockiego Jozafata Kuncewicza? // Волинська ікона: дослідження та реставрація: Науковий збірник.— Луцьк, 2011.— Вип. 18.— С. 94; Liškevičienė J. Ankstyvieji palaimintojo Juozafato Kuncevičiaus portretiniai atvaizdai // Dangiškėji globėjai, žemiškėie mecenatai. Celestiai patrons and terrestrial benefactors.— Vilnius, 2011.— P. 114—115; Тимошенко Л. Новознайдене „Казання...“ Лева Крєвзи про Йосафата Кунцевича // Пам'ятки України (Київ).— 2012.— № 8.— Серп.— С. 44—47; На перехресті культур. Монастир і храм Пресвятої Трійці у Вільнюсі: Колективна монографія / За ред. А. Бумблаускаса, С. Кулявічюса та І. Сковиліса. Друге, випр. й доп. вид.— Львів, 2019.— С. 243.

⁴ Епістолярія Сьвятога Язафата: Збор дакументаў / Укладаньне й апрацоўка М. Баўтовіча.— Полацк, 2006.

⁵ Верніковская Е. А. Иосафат Кунцевич (1580—1623). Полоцкий архиепископ греко-католической церкви // Славянский альманах, 2001.— Москва, 2002.— С. 20—41; іі ж. Витебское восстание 12 нояб. 1623 г. // Там само.— С. 108—132.

⁶ Витебская старина. С приложениями и рисунками в тексте / Сост. и издал А. Сапунов.— Витебск, 1883.— Т. I.— № 114.— С. 213—214.

⁷ Описание документов архива западнорусских униатских митрополитов. 1470—1700.— Санкт-Петербург, 1897.— Т. I.— № 413.— С. 164.

Щодо діяльності Йосафата на владичому уряді в Полоцьку зауважено чимало фактів, проте вони, як правило, мають загальний характер. Так, прийнявши архієпархію, він застав там розлад релігійного життя. Під найбільш пильну увагу архиєрея потрапили міста Полоцьк, Вітебськ, Могилів та Мстислав. Методи, якими архієпископ наводив лад, були звичайні для тієї доби: евангелізація, нагляд над священством, залучення вірних до регулярної сповіді і причастя, навернення до „правдивої“ віри. Поставивши згадані факти в контекст сучасних історико-церковних досліджень, доходимо висновку, що чимало з тих методів, які Йосафат застосовував для наведення порядку, в історіографії має назву соціального дисциплінування парафій і вірних. Наприклад, Ш. Родевальд характеризує діяльність Й. Кунцевича в контексті розбудови ним унійного сакрального простору⁸.

Діяльність архієпископа на терені Полоцького владичтва охарактеризовано в історіографії також як боротьбу з єретиками та схизматиками. З конкретних задокументованих кроків владики в архієпархії відомо, що у Вітебську він відновив Спасо-Преображенську церкву з приділом св. Миколая та церковним братством (королівська грамота 3. 03. 1619 р.)⁹. Водночас у сучасній літературі діяльність Й. Кунцевича в перші роки урядування в Полоцькій архієпархії оцінюється деколи значно реалістичніше. Так, дослідники стверджують його енергійність та ревність у відновленні матеріального забезпечення владичтва. Маючи підтримку короля Сигізмунда III та канцлера Великого князівства Литовського Л. Сапєги, а також інших урядників, владики проводив політику, яка характеризується в контекстах ідеології Контрреформації католицької церкви, суперечливої до політики толеранції, яку сповідувала Річ Посполита. Так, візитуючи в 1618—1619 рр. великі міста на території архієпархії (саме в містах магдебурзького права через уряди та міщан можна було здійснити вплив на шляхту), владики Й. Кунцевич силою прибирав під свою юрисдикцію православні церкви (вважається, що вже наприкінці 1618 р. православні церкви в деяких містах перебували під його юрисдикцією). До слова, у згаданому казанні Л. Крєвзи представлено ситуацію в єпархії як таку, що поступово покращувалась. На думку автора, „помножилася єдність“, що підтверджується „прикладом“ Полоцька з іншими „прилеглими“ містами і навіть Вітебськом (у контексті жанрових норм погребової орації автор намагався бути об'єктивним)¹⁰. При цьому Й. Кунцевич щиро вірив у те, що саме в такий спосіб він приведе вірних до християнського спасіння (принаймні це підтвердили свідки на беатифікаційному процесі)¹¹.

⁸ Родевальд Ш. „Пра Полацкую Венецью“. Калектыўныя дзеянні нацыяльных груп горада паміж Усходняй і Цэнтральнай Еўропай (Сярэднявечча, ранні Новы час, XIX ст.— да 1914 г.) / Пер. з нямецкай.— Мінск, 2020.— С. 286—295.

⁹ Вітебская старина. С приложениями и рисунками в тексте.— Т. I.— № 47.— С. 97—98.

¹⁰ Тимошенко Л. Руська релігійна культура Вільна...— С. 499.

¹¹ Див. докладніше: Kempa T. Prawosławie i unia we wschodnich województwach WKL w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku // Białoruskie Zeszyty Historyczne.— Białystok, 2004.— Т. 22.— С. 12—19; його ж. Unia i prawosławie w Witebsku w czasie rządów biskupich Jozafata Kuncewicza i po jego męczeńskiej śmierci (do połowy XVII wieku) // Między Zachodem a Wschodem.— Toruń, 2005.— Т. 3: Etniczne, kulturowe i religijne pogranicza Rzeczypospolitej w XVI—XVIII wieku / Red. K. Mikulski, A. Zielińska-Nowicka.— S. 137—138.

Велику увагу Й. Кунцевич приділяв власне Вітебську, де його дії зі самого початку православної сприйняли вороже. Т. Кемпа, який докладно вивчив питання міжконфесійної ситуації у Вітебську в роки урядування Й. Кунцевича, дійшов цікавих висновків. Незважаючи на те, що міські церкви були вже наприкінці 1618 р. під юрисдикцією Й. Кунцевича, ситуація тут була чи не найнапруженішою. Вона різко змінилась на некористь владики після дій нововисвяченого наприкінці 1620 р. православно-го архієпископа М. Смотрицького. Про події у Вітебську на початку 1621 р. Й. Кунцевич склав реляцію „*Ekscesy mieszczań witebskich, spisane przez J. Kupcewicza*“ (джерело досі залишається неопублікованим)¹².

До серйозного загострення конфлікту у Вітебську дійшло у квітні 1621 р., на чолі протестів там перебував бурмістр С. Ніша. 16 серпня владику прибув до Вітебська, ледве уникнувши нападу на себе. Наприкінці 1621 і протягом усього 1622 р. тривала боротьба за вітебські церкви. На початку 1622 р. владику відновив владу над ними, він писав протести, подавав на непокірних вітебців до суду. Найбільше їх обурювало те, що православні священники не мали можливості відправляти служби (їм забороняли навіть перебувати у місті, де почалися арешти). У лютому 1622 р. Й. Кунцевич вкотре прибув до Вітебська і знову наразився на спротив, під час якого був здійснений напад на його архидиякона та челядь. У березні відбувся напад православних бунтівників на Благовіщенську церкву (на замку)¹³. У серпні 1622 р. під час перебування Й. Кунцевича у Вітебську запротестувала місцева шляхта. Водночас навіть ревні католики почали критикувати методи Й. Кунцевича. Як відомо, канцлер Л. Сапега уважав їх незгідними з наукою Христа, позаяк насадження унії гвалтом призводило до зворотного ефекту. Після повернення зі сейму 1623 р. Й. Кунцевич склав чергову протестацію проти вітебчан до міського гродського суду, були оскаржені й бурмістри. Т. Кемпа вважає, що саме в той час репресії щодо православних досягли апогею, владику, вочевидь, не до кінця розумів небезпеку, яка його чекала¹⁴. Відтак вітебці почали погрожувати Й. Кунцевичу фізичною розправою, а місто перетворилось на центр спротиву: сюди приїжджали на нелегальні служби міщани з Орші та Полоцька. У розрахунку на безумовну підтримку владних структур, які мали забезпечити захист Й. Кунцевича, не було враховано всієї глибини загострення конфлікту у Вітебську. Відтак окреслена ситуація стала головною причиною трагедії, яка сталася у листопаді 1623 р.¹⁵

Щодо Орші та Мстислава,— в літературі предмета конфлікту докладно не коментують, а от ситуація в Могилеві добре вивчена¹⁶.

¹² Кемпа Т. Unia i prawosławie w Witebsku...— S. 139 (джерело інформації — Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, AR, dz. II, N 331).

¹³ Там само.— S. 140—141. Наведені факти ілюструються великим колом документальних джерел і листуванням.

¹⁴ Там само.— S. 143.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Див. вичерпне дослідження М. Довбищенка: Довбищенко М. Епізоди з історії унії в Могилеві (малодосліджені аспекти релігійних рухів на Білорусі кінця XVI — першої половини XVII ст.) // Дрогобицький краєзнавчий збірник.— Дрогобич, 2003.— Вип. VII.— С. 136—152. Автор показав, що в основі моголівського конфлікту була проблема юрисдикції над міськими церквами, які контролювали торговий шлях через переправи на Дніпрі (міські парафії належали до міщанського права патронату) і боялися втратити доходи.

Цікаво, що в перші два десятиліття після проголошення Берестейської унії в Могилеві тут простежується ситуація, яку М. Довбищенко охарактеризував як „часи конфесійного балансу“¹⁷. Коли ж архієпархію очолив Й. Кунцевич, вона змінилась, хоча, як свідчать судові акти, владики у спірних справах часто йшов на поступки, однак у більшості випадків виявляв рішучість.

Непростою виявилась ситуація і в Полоцьку, де замалим не вбили місцевого воєводу (про це повідомлено у другому розділі казання Л. Крєвзи¹⁸). Спротив у стольному місті архієпархії спричинила клявзула у привілей на Полоцьке воєводство зі згадкою унії з Римом. Полоцький воєвода Ян (Януш) Кішка (1621—1654) отримав цей привілей після смерти 1621 р. свого попередника Михайла Друцького-Соколинського¹⁹. Отже, згаданий спротив відбувся 1621 р.

Водночас у літературі предмета полоцький православно-уніатський конфлікт 1621 р. чітко означений за іншими ознаками та причинами. Вочевидь, він відбувався вже в лютому—березні, що відомо з реляцій міського писаря Яна Дзягилевського та райці Яна Ходики (обидва були уніатами). В міській ратуші Й. Кунцевича мало на вбили за те, що архієпископ показав королівські листи проти М. Смотрицького. Митрополит Й. В. Рутський подав скаргу королю, внаслідок чого було заборонено впускати М. Смотрицького до міста (королівські листи 1.02.1621 і 15.03.1621 р.). Комісарський суд під проводом воєводи М. Друцького-Соколинського (до речі, конвертита з кальвінізму до унії)²⁰ розпочав засідання 31.07.1621 р. Т. Кемпа підготував до друку важливий документ у справі суду — так звану атестацію, надану оскарженим полоцьким міщанам православною шляхтою Полоцького воєводства, яка була відправлена на передсеймовий сеймик Полоччини, а одночасно — в комісарський суд. Невідомо, скільки осіб було покарано (в межах „кільканадцяти“) до баніції та конфіскації маєтностей. Монарх затвердив вирок, але поставив його виконання у залежність від підпорядкування засуджених архієпископові. Шляхта ж вислала на їх захист протестацію. Засідання суду проходили в достатньо напруженій атмосфері: воєвода оточив приміщення замковою піхотою з польовими гарматами. Важливо, що православні оцінили в „атестації“ вирок суду скептично, позаяк вони там побачили лише обвинувачення у „зраді та бунтах“. У грудні 1621 р. ситуація у Полоцьку вже була спокійною, однак конфлікт не був вичерпаний²¹.

¹⁷ Довбищенко М. Епізоди з історії унії в Могилеві... — С. 138—139.

¹⁸ Тимошенко Л. Руська релігійна культура Вільна... — С. 501.

¹⁹ Wasilewski T. Kiszka Janusz h. Dąmbrowa (ok. 1586—1654) // Polski słownik biograficzny (далі — PSB).— Kraków, 1966—1967.— Т. XII, zes. 4.— S. 508—510; Urzędnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV—XVIII wieku. Spisy / Oprac. H. Lulewicz i A. Rachuba.— Kórnik, 1994.— S. 214. Староста парнавський (1610), полоцький воєвода (1621), гетьман польний (1635), великий гетьман (1646).

²⁰ Michał Drucki-Sokoliński herbu Druk (ok. 1540—1621) // PSB.— Warszawa; Kraków, 2000—2001.— Т. XL.— S. 44; Urzędnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy.— Warszawa, 2003.— Т. IV: Ziemia Smoleńska i województwo Smoleńskie. XIV—XVIII wiek / Pod red. A. Rachuby. Oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, P. P. Romanuk.— S. 2016. Маршалок оршанський, каштелян вітебський (1605), воєвода полоцький (1613), воєвода смоленський (1621).

²¹ Kempa T. Konflikt prawosławno-unicki w Połocku w kontekście działań podjętych przez królewski sąd komisarski w 1621 roku. Готується до друку в: Lituanistyka i wschodoznawstwo. Studia dedykowane profesorowi Krzysztofowi Pietkiewiczowi.

Відомий також задокументований факт, датований 12. 04. 1621 р. Ідеться про заяву возного І. Скурмонта у справі полоцького православно-го міщанина Петра Васильовича, який не підкорився архієпископові у зв'язку з похованням свого сина²². Як вважає Ш. Родевальд, у 1621—1622 рр. православні полочани стали очільниками надрегіональної спілки, яка готувала змову проти Й. Кунцевича. До групи організаторів входили райця Петро Васильович, його син Василь Петрович, а також чиновник магістрату Іван Терликовський. Відтак релігійне поле конфлікту було тісно пов'язане з муніципально-політичною сферою діяльності. Вочевидь, ідеться про перше в історії Полоцька об'єднання православних, створення якого було обумовлене першочерговими релігійними причинами²³.

* * *

У казанні Л. Крєвзи на похорон Йосафата (рубрика „Знаки любови“) автор наводить цікавий факт пастирської опіки владикою над місцевою святинєю. У Полоцьку він прикрасив образами та ризами, а також іншим церковним начинням собор св. Софії, відновивши мури „мало не з фундаментів“. Автор прагне це підтвердити власним свідченням: „[...] самі бачите, яка тепер є, а знаєте, якою [святиня] була раніше“²⁴. У літературі про це мовиться загально, здебільшого на підставі інформації кількох свідків беатифікаційного процесу. Ремонт кафедрального собору означений як „фундаментальний“²⁵.

Під час опрацювання архівних джерел віленських збірок вдалося віднайти джерело, яке проливає на це більш докладне світло. У збірці автографів наукової бібліотеки Вільнюського університету зберігся лист-автограф архієпископа, виданий 8. 12. 1622 р. на ім'я Андрія Кромера „німця“ для забезпечення його проїзду в іноземні краї. Отже, А. Кромер був майстром і перебував на „мулярській роботі“ при полоцькій замковій кафедральній церкві протягом двох з половиною років, з тим вибрався до Кракова і далі на батьківщину „за визволенням свого майстра“. Просячи всіх сприяти майстрові в його подорожі, архієпископ дав йому добру характеристику, назвавши „слугою своїм рукодаїним“²⁶. Отже, тепер відоме ім'я майстра, який здійснював відновлення собору св. Софії, і приблизний час його роботи — до грудня 1622 р.²⁷

²² У зв'язку з тим, що священник церкви Різдва Господнього відмовився здійснювати обряд поховання над православним, міщанин здійснив похорон таємно без нього. Під оглядом здійснення поховання не за християнським звичаєм владика Й. Кунцевич наказав викопати труну, однак міщанин напав на виконавців розпорядження, відбив труну і закопав знову. Див.: Археографический сборник документов, относящихся к истории Северозападной Руси, издаваемый при управлении Виленского учебного округа / П. Гильдебрант, Ф. Елеонский и А. Миротворцев.— Вильна, 1867.— Т. I.— № 88.— С. 263—264. Інцидент прокоментував Ш. Родевальд як такий, що характеризує повний брак у Полоцьку православних парафій, а Й. Кунцевич зробив спробу перетворення конфлікту в демонстративно інсценізовану сутичку, позаяк йому важливою була розбудова в Полоцьку унійного сакрального простору. Родевальд Ш. „Пра Полацкую Венецію“...— С. 287.

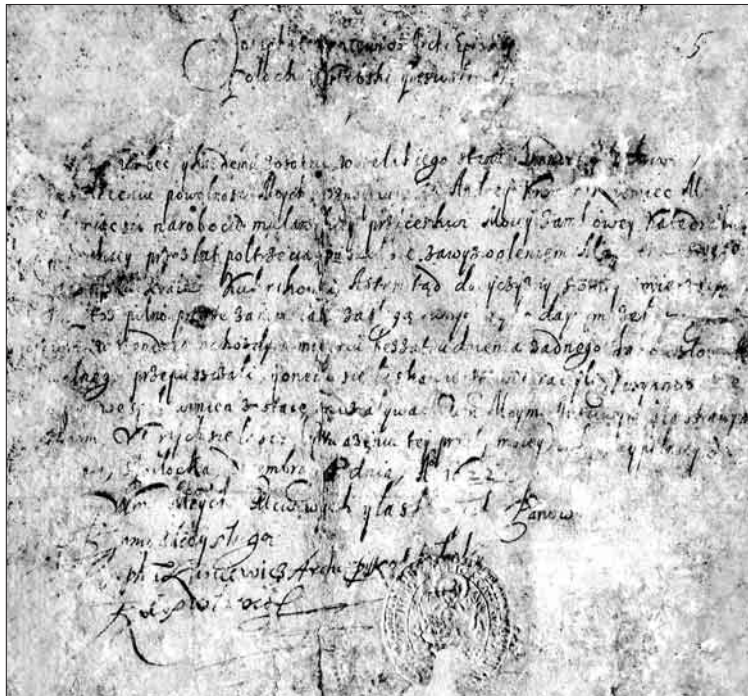
²³ Там само.— С. 288.

²⁴ Тимошенко Л. Руська релігійна культура Вільна...— С. 498.

²⁵ Соловій М. М., Великий А. Г. Святий Йосафат Кунцевич. Його життя і доба.— Торонто, 1967.— С. 197—198.

²⁶ Vilniaus universiteto biblioteka. Rankraščių skyrius, F. 48 Autografai, N 32663.

²⁷ З літератури з історії собору відомо, що 1607 р. він постраждав від пожежі. Початок відбудови святині загально датують 1618 р.— початком урядування Й. Кунцевича. Архієпис-

1. Оригінал листа Йосафата Кунцевича 1622 р.

2. Печатка Йосафата Кунцевича з документа 1622 р.

1867 г. Авг. 8.

Книжка 2 Табл
№ 1. Кн. 1. 1867 г. 5
Сум. 1867 г. 18. Новострумен. 8.

М. Н. П.
ПОПЕЧИТЕЛЬ
ВИЛЕНСКАГО УЧЕБНАГО ОКРУГА.

КАНЦЕЛЯРІЯ
Стола 1.

3 Августа 1867 года.

№ 7875

Г. Вильна.

Г. Завѣдѣвающему рукописному
отделу имени Виленской публич-
ной библіотеки.

Канцелярія Попечителя Виленскаго
навчальнаго (Обучающаго) округа,
и Канцелярія, имѣющая власть пре-
доставити при оныхъ канцелярскихъ
дѣлахъ Ваши отысканія, приложен-
ныя ч. Архивариуса Виленскаго
губернскаго архива, касательно
дѣла Виленскаго Директора
университета Босаковскаго Виленскаго
университета в. архивариуса. Стр.
фрагмента Курчумскаго руко-
пису свѣдѣнаго Курчуму в
1622 году. 8 XII

Правитель Канцелярскій Родина,

Завѣдующаго рукописнаго отдела В. Канцелярскій.

3. 8 серпня 1867 р.

Лист від імени попечителя Віленського навчального округу
з його канцелярії до завідувача
рукописного відділу Віленської публічної бібліотеки
з повідомленням про знахідку оригіналу „квиту“ Й. Кунцевича

Вочевидь, фразу „за визволенням свого майстра“ слід читати як „за визволенням [до] свого майстра“, внаслідок чого її можна сприймати як спробу отримати вищий статус в ієрархії цехового ремесла, коли учні чи підмайстри після тривалої науки у своїх вчителів-ремесників отримували свободу і право на самостійну діяльність (учні переходили у категорію підмайстрів, підмайстри — майстрів)²⁸. Для набуття потрібної кваліфікації у ремеслі так звані „робенці“ та підмайстри відбували мандрівки в інші міста, навіть в іноземні країни. Тривалість мандрівки становила в середньому два роки. Якщо це так, то А. Кромер здійснював відновлювальні роботи в Полоцькій кафедрі, перебуваючи на стадії здобуття категорії майстра²⁹, що не заперечує досконале володіння ним засадами свого ремесла. Відтак аналізоване джерело могло мати статус підтвердження виконання А. Кромером відповідних робіт, потрібних для набуття кваліфікації майстра.

Вкрай важливою є вказівка джерела про термін мулярських робіт А. Кромера в Полоцькій кафедрі: „przez lat półtrzecia“, тобто два з половиною роки. Відтак відновлення кафедри розпочалося у середині 1619 р.

Станом на сьогодні відомо лише про три листи Йосафата Кунцевича. Лише один із них кириличний з оригінальним підписом-автографом, який міститься на його листі до митрополита Й. В. Рутського, датований 10. 08. 1622 р.³⁰ Інші два листи — відомі послання до канцлера Лева Сапєги, польськомовні. Перший датований 21. 01. 1622 р.³¹, другий — 22. 04. 1622 р.³² Про їх оригінали сьогодні нічого не відомо, тож про підписи-автографи не йдеться.

Отже, віднайдення публікованого листа вводить у вжиток четвертий текст Й. Кунцевича загалом (другий — підпис-автограф Й. Кунцевича, але польською мовою). Зауважимо, що польськомовні оригінали інших листів Й. Кунцевича досі невідомі дослідникам, з огляду на це неможливо з'ясувати належність тексту самому владиці. Тому не відкидаємо варіанта, що він написаний його писарем.

коп не тільки відновив, а й перебудував святиню. Слюнченко В. Г. Полоцкий Софийский собор: историко-архитектурный очерк.— Минск, 1987.— 48 с.; [Електронний ресурс].— Режим доступу: [http://wiki-org.ru/wiki/Софийский_собор_\(Полоцк\)](http://wiki-org.ru/wiki/Софийский_собор_(Полоцк))

²⁸ Див. докладніше: Капраль М. Люди корпорації: Львівський шевський цех у XVII—XVIII ст.— Львів, 2012.— С. 182—183.

²⁹ Див. докладніше: Економічні привілеї міста Львова XV—XVIII ст.: привілеї та статуту ремісничих цехів і купецьких корпорацій / Упоряд. М. Капраль, наук. ред. Я. Дашкевич, Р. Шуст.— Львів, 2007.— С. XXIX.

³⁰ Витебская старина. С приложением и рисунками в тексте.— Т. I.— № 116.— С. 216—217. Промальовка підпису-автографа — С. 117 (за архівом уніатських митрополитів зі Санкт-Петербурга); див. передрук листа з перекладом сучасною білоруською мовою: Епісталацяця Сьвятога Язафата...— С. 106—109.

³¹ Жукович П. И. О неизданных сочинениях Иосафата Кунцевича // Известия Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук, 1909.— Санкт-Петербург, 1910.— Т. XIV, кн. 3.— С. 228—231; див. передрук листа з перекладом сучасною білоруською мовою: Епісталацяця Сьвятога Язафата...— С. 36—42.

³² Лист уперше надрукований 1680 р. у творі митрополита К. Жоховського „Colloquium Lubelskie między bracia narodowi ruskiego“. Див. передруки: Welykyj A. G. S. Josaphat — Hieromartyr. Documenta romana Beatificationis et Canonisationis // Analecta OSBM.— Roma, 1952.— Series II.— Sectio III.— Vol. I (1623—1628).— P. 91—95; передрук листа з перекладом сучасною білоруською мовою: Епісталацяця Сьвятога Язафата...— С. 88—105.

В архівному описі лист зазначений як „квит“, що частково відповідає суті джерела, який давав дозвіл на проїзд. Згідно із чинними нормами джерелознавства, „квит“ тлумачиться як „квитанція, поквитування“, відповідно, „квитанційний запис“ — „поквитування, запис про сплату боргу, передачу майна“³³. Відтак ідеться про тип документа переважно майнового характеру. Тому, на нашу думку, доцільніше документ-автограф Й. Кунцевича називати „листом“, тим більше, що його зміст ширший.

До дипломатичних особливостей та важливості віднайденого документа слід віднести невідому раніше печатку Йосафата Кунцевича, відтиснуту на папері. Отже, владику використав на ній зображення богородичного культу: образ Богоматері з дитиною; легенда по вступі до тришнього колу: „+Io[ж?]са? Кв[нцевич] епископ полоц[кий]“. Для епископату доби Берестейської унії згадана традиція трапляється рідко, позаяк більшість ієрархів воліла печатуватися власними шляхетськими символами³⁴. Як відомо, Йосафат мав міщанське походження, тож вибір символу був цілком логічним. Крім того, він укладається у відому інформацію про глибоку духовність і ревність мученика за віру.

В архівній справі з листом Й. Кунцевича міститься цікавий документ, який проливає світло на його походження та факт віднайдення. Так, 8 серпня 1867 р. від імени попечителя Віленського навчального округу його канцелярія повідомила завідувача рукописного відділу Віленської публічної бібліотеки, що „має честь“ переадресувати лист Й. Кунцевича, віднайдений колишнім директором „Віленського училища оо. Василіан“³⁵. Позаяк василіянський монастир Святої Трійці зі семінарією був закритий імперською владою 1842 р., можна припустити, що, можливо, ідеться про той період. Проте дата знахідки не фіксується, тож припускаємо, що це сталося до 1867 р. Однак важливо, що лист Йосафата Кунцевича походить саме з архіву Святої Трійці монастиря³⁶.

Підсумовуючи, зазначимо, що віднайдення листа Й. Кунцевича вкрай важливе. По-перше, маємо оригінал документа з лаконічним змістом, який проливає світло на відновлювальні роботи в кафедральній церкві у Полоцьку, їх термін та особу майстра, по-друге, віднайдено єдину з відомих на сьогодні печатку Йосафата Кунцевича. Джерело публікується мовою оригіналу*.

Леонід ТИМОШЕНКО

³³ Див. докладніше: Каталог пергаментних документів Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові 1233—1799 / Склали і підгот. до друку О. А. Купчинський, Е. Й. Ружицький.— К., 1972.— С. 660.

³⁴ Див. рідкісну у цій темі публікацію Т. Денисової: Денисова Т. Гербові та агіографічні печатки ієрархів Української Греко-Католицької Церкви // Сфрагістичний щорічник.— К., 2013.— Вип. IV.— С. 218—244.

³⁵ Vilniaus universiteto biblioteka.— Rankraščių skyrius, F. 48 Autografai, N 3266, p. 5.

³⁶ Про архів Віленського монастиря Святої Трійці див. докладніше: Скочиляс І. Віленський василіянський архів та джерела з історії монастиря і храму Пресв. Трійці XIV—XIX ст. // На перехресті культур. Монастир і храм Пресвятої Трійці у Вільнюсі...— С. 401—432.

* Висловлюємо принагідну подяку Надії Морозовій та Томашеві Кемпі за допомогу, надану при підготовці джерела до друку.

ДОКУМЕНТ

1622 р., грудня 8. Полоцьк. Лист полоцького архієпископа Йосафата Кунцевича, наданий майстрові мулярських справ Андрію Крамареві для проїзду до Кракова і далі в німецькі краї у справах „визволення“, з інформацією про роботи щодо відновлення полоцької кафедральної (замкової) церкви св. Софії. 17,8×18,0 см, папір. Оригінал, автограф і печатка владики (3,1×3,5/3,6 см, низ розірваний, зображення: образ Богоматері з дитиною; легенда по внутрішньому колу: „+Іо[ж?]са? Кв[нцевич] епископ полоц[кий]“), по зовнішньому не читається. Філігрань „риба в подвійному колі“, 5,7 см³⁷. Затухаючий текст, часткові пошкодження паперу, підпис ледве проглядається. При реставрації папір на звороті заклеєно захисною плівкою

Josephat Kuncewicz ArchiEpiskop
Połocki Witebski y mścislawsky

W[sze]m wobec y kaźdemu z osobna wszelakiego stanu y condytiy ludziom po zaleceni u powolności Moych oznajmuie, iż Andrey Kramar Niemiec akomoduiąc się na robocie mularzskiej przy cerkwi Moiey zamkowej katedralney polockiey? przez lat półtrzecia, puścił się za wyzwoleniem M[istrza?] swego w polskie kraie ku Krakowu a stamtąd do oyczyzny swoiey zmierzać [raczy?]; otóz pilno proszę za nim iako za sługą swym rękodaynym żeby[ście] [go...] wszendzie na kaźdym mieyscu bez zatrudnienia żadnego iako człowieka wolnego przepuszczali y onemu się łaskawie st[a]wić raczyli z powinność[i] [swej] [...] wespoł winien zostaie nadziaływać W[asz] M[ości] Moym Miłościwym y łaskawym panom.

W [...]tych się łasce i uważeniu? tey prośby moiey [...] najpilniej? [...],
Z Połocka decembra, 8 dnia, A 1622.

W[asz] M[ości] Moych Miłościwych y łaskawych Panow
Bogomodca y sługa
Joseph[a]t Kuncewicz Archiepiskop Połocki
Ręką własną

[підпис] [печатка]

Vilniaus universiteto biblioteka.— Rankraščių skyrius, F. 48 Autografai, N 32663.

³⁷ Laucevičius E. Popierius Lietuvoje XV—XVIII a. Atlasas.— Vilnius, 1967.— N 3979, 3992, 4003—4004; Філіграні архієпископських документаў Беларусі XVI — пачатку XX ст. / Склад. В. С. Пазднякоў.— Мінск, 2013.— № 553—558.